

SOĞUK SAVAŞ SONRASI KÜRESELLEŞEN DÜNYADA DEĞİŞEN GÜVENLİK TEHDİTLERİ: AB-NATO İLİŞKİLERİNİN YENİDEN TANIMLANMASI

Müge PALANCI*

ÖZ

Bu çalışmada, Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen güvenlik endişeleri ile birlikte NATO ve Avrupa Birliği ilişkileri değerlendirilmiştir. 1990 sonrasında iki kutuplu sistemin çökmesi ile birlikte güvenlik tehditleri de değişmiş ve artmıştır. Bu bağlamda Soğuk Savaş dönemi boyunca sınırları belli olan güvenlik tehdidi, küreselleşme rüzgârları ile birlikte yerini sınırların belirsiz olduğu yeni ve güvensiz bir ortama bırakmış, bu durum ise devletleri ve uluslararası örgütleri savunma konusunda yeniden yapılanmaya ve iş birliğine yöneltmiştir. Soğuk Savaş dönemi boyunca Amerika Birleşik Devletleri'nin güvenlik şemsiyesi altında kalan Avrupa Birliği; Demir Perde'nin yıkılışı ile birlikte kendi içinde askeri ve siyasi yapılanmasını genişletmeye başlamıştır. NATO ise Soğuk Savaş sonrası gündemine yeni tehdit unsurları eklerken, Avrupa Birliği de bölgedeki barış ve istikrarın korunması için NATO'nun Avrupa ayağını güçlü kılmaya çalışarak iş birliğini devam ettirmiştir. Bu bağlamda bu çalışmada, Soğuk Savaş sonrası NATO- Avrupa Birliği ilişkisi yeniden gözden geçirilmiş ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, NATO, Soğuk Savaş, Güvenlik Tehdidi, Küreselleşme.

ABSTRACT

CHANGING SECURITY THREATS IN THE GLOBALIZING WORLD AFTER THE COLD WAR: THE RE-DEFINITION OF EU-NATO RELATIONS

In this study, the changing security concerns after the Cold War and the relations between NATO and the European Union are evaluated. With the collapse of the bipolar system after 1990, security threats have also changed and increased. In this context, the security threat, whose borders were clear during the Cold War, left its place to a new insecure environment with the winds of globalization, which led states and international organizations to restructure and cooperate in defense. The European Union that was under the security umbrella of the USA during

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Avrupa Birliği Anabilim Dalı

(mugepalanci@yahoo.com) ORCID NO: 0000-0003-2944-9971

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. XIV, No. 2, (Ekim 2021)

Geliş Tarihi: 12.01.2021

Kabul Tarihi: 11.09.2021

Bu makaleden alıntı yapmak için: Palancı, M. (2021, October). Soğuk Savaş Sonrası Küreselleşen Dünyada Güvenlik Tehditleri: AB-NATO İlişkilerinin Yeniden Tanımlanması. *YDÜ SOSBİLDER*, 14(2), 224-244.

the Cold War, started to expand its military and political structure within itself with the collapse of the Iron Curtain. While new threat risks were added to the NATO's post-Cold War agenda, the European Union continued its cooperation by trying to strengthen NATO's European pillar in order to maintain peace and stability in the region. In this context, this study tries to review and analyze the post-Cold War NATO-European Union relationship.

Keywords: *European Union, NATO, Cold War, Security Threat, Globalization.*

1. Giriş

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin başını çektiği iki kutuplu sistem, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Soğuk Savaşı bitirmiş ve uluslararası düzenin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Francis Fukuyama'ya göre tanık olabileceğimiz şey sadece Soğuk Savaş'ın son bulması değildi. *Tarihin Sonu ve Son İnsan (The End of History and the Last Man)* adlı kitabıyla Fukuyama; insanlığın ideolojik evriminin son bulduğunu ve (Batılı) liberal demokrasinin tüm rejimlerin nihai biçimi olduğu düşüncesini ortaya koymuştur (1989: 4). Bu noktadan hareketle, Soğuk Savaş'ın kazanını liberal demokrasi olurken, Çin ve Rusya gibi ülkelerin uluslararası sisteme eklenmeye başladığı –özellikle ekonomik alanda– çok aktörlü yeni bir dünya düzenine girildiği ifade edilmiştir. Bu değerlendirmelerin arka planında özellikle 1990 sonrası dönemde Balkan topraklarında yaşanan etnik ve dini uyuşmazlıklar, 1990-91 Körfez Savaşı ve 2001 yılında yaşanan 11 Eylül saldırıları gibi önemli kırılma noktalarının olduğu aşikardır. Bu bağlamda, etnik milliyetçiliğin bölgesel çatışmaları tetiklemesi aynı zamanda küresel terörizm tehlikesi ile güvenliğin sınırlarını yeniden tartışmaya açmıştır. Soğuk Savaş döneminde Avrupa ve ABD arasında kurulan güvenlik merkezli Transatlantik ilişkiler Soğuk Savaş sonrası dönemde yerini karşılıklı ekonomik bağımlılığa bırakmıştır. Bu minvalde, Avrupa Birliği (AB) ve ABD arasındaki ilişkiler dikkate alındığında, aralarındaki asimetrik karşılıklı bağımlılığın (tarafardan biri diğerine göre daha güçlüdür) yerini giderek simetrik bir karşılıklı bağımlılığın egemen olduğu ilişkiselliğe bıraktığı gözlemlenmiştir (Sokullu, 2019, s.4).

1980 sonrası dönemde kendisini daha çok ekonomi politikaları üzerinden hissettiren küreselleşme kavramı ise ülkeler üzerinde siyasi ve askeri etkiler meydana getirmiştir. Örneğin Friedman'a göre “Soğuk Savaş”, dostlar ve düşmanlardan oluşan bir dünyadır ve buna karşılık “küreselleşme” dünyası bütün dostları ve düşmanları “rakipler” haline getirmiştir (Haser, 2006: 22). Soğuk Savaş sonrası küreselleşmenin siyasi ve ekonomik etkisi ile uluslararası politikanın en önemli aktörü olan devletin rolünün sorgulanması gündeme

gelirken, Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) ve terör örgütlerinin küresel sistemde etkisini artırması ile geleneksel güvenlik anlayışının tanımı da değişime uğramıştır. Soğuk Savaşın bitmesi ve uluslararası sistemin iki kutuplu yapısının çözülmesi; sistemin kendisini tehditlere açık hale getirmiş ve güvenlik algısının da değişmesine sebebiyet vermiştir.

Soğuk Savaş dönemine damga vuran geleneksel güvenlik anlayışı, Soğuk Savaş sonrası güvenlik tanımını genişleterek “birey” ve “toplum” gibi önemli kavramları güvenliğin referans nesnesi olarak ele almıştır. Sınırları değişen güvenlik tanımı, AB ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi küresel ölçekte güçlü yapıların da politika üretim sürecinde attıkları adımları şekillendirmiştir. Buna göre, AB’nin Soğuk Savaş sonrası güvenlik politikalarını topluluk anlaşmalarına dâhil ederek dış politika ve savunma alanında adımlar atması Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde değişen tehdit ve güvenlik algısı ile de doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası AB adına tek sesli bir güvenlik ve dış politika oluşturmak yeni dünya düzeni içinde gereklilik haline gelmiştir. İki kutuplu dünyanın ortak tehdidi sayılan SSCB’nin dağılması, AB içerisindeki üye ülkeler bakımından birtakım görüş ayrılıklarını da su yüzüne çıkarmıştır. Artık ABD ve Avrupa, siyasi-askeri meselelerini Moskova’yı sürekli göz önünde bulundurarak yürütmek zorunda değillerdi (Duffield, 2001: 93). Nu yeni dönemde, Birleşik Krallık ve Birlik’e yeni katılan Doğu Avrupa ülkeleri ABD ve NATO ile sıkı ilişkilerinin devam etmesini savunurken, Fransa Avrupa’nın kendi güvenlik ihtiyaçlarına cevap veren yapılanmanın önemine vurgu yapmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde AB ve ABD’nin tehdit algılamalarında yaşanan değişim; hem AB’nin demokrasi, insan hakları gibi önemli değerleri ihraç eden siyasi bir yaklaşım benimsemesinden, hem de ABD’nin küresel boyutta askeri gücünü artırmayı amaçlamasından kaynaklanmıştır.

Soğuk Savaş yıllarında baskın olan neo/realist (yeni/gerçekçi) kuramın geleneksel güvenlik yaklaşımı sistemin çok kutuplu veya tek kutuplu olmasının uluslararası politikanın istikrarı açısından önemli olduğunu vurgulamış ve çift kutuplu dünyada, iki devletin birbirini caydırıcılık (*deterrence*) ile dengelemesinin önemine işaret etmiştir (Waltz, 2004: 4). Hatta neorealist yaklaşıma göre iki kutuplu uluslararası sistemin daha istikrarlı olmasının nedeni nükleer silahların karşılıklı caydırıcılığından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, iki kutuplu sistemin yarattığı “güç dengesi”sinin çözülmesi; uluslararası sistemi diğer tehditlere açık hale getirerek istikrarsızlaştırmıştır. Bu yüzden, Soğuk Savaş dönemi; yani iki kutuplu dünya düzeni iki hegemonun sahip olduğu silahların gücü bakımından sistemde devletlerin savaşma riskini azaltmıştır. Böylece, nükleer silahların varlığı ve silahların fırlatılma maliyeti Soğuk Savaş dönemi istikrarın yaratılmasına yardımcı olmuş; ABD ve SSCB arasındaki savaş, savaşın bedeli (yani karşılıklı

yıkım) çok yüksek olduğu için asla gerçekleşmemiştir (Kassab, 2013: 60). Neorealistlere göre bu denge, daha istikrarlı bir dünya yaratmaktadır (Özdoğan, 2019). Bu nedenle, küreselleşme hareketleri ile güçlenen sosyo-ekonomik özgürlükler ve sınırların kalkıyor oluşu uluslararası toplumu terör, etnik/ dini çatışmalar ve göç gibi sınırları belirsiz tehditlerin içine hapsedmeye başlamıştır. Diğer bir deyişle, küreselleşen dünyada tanımı değişen tehditlere karşı duyulan korkunun panzehri artık Soğuk Savaş dönemindeki kadar belirli ve yepkare değildi. Rakip siyasal sistemler, rakip rejimler, toprakları tehdit eden yayılmacı güçler ve nükleer silahları bulunan komşu devletler gibi birçok yeni unsur tehdit oluşturmaya başlamıştır (Özdoğan, 2019).

Bu noktadan hareketle, Soğuk Savaş sonrası geleneksel güvenlik anlayışından yeni güvenlik anlayışına geçişte yaşanan değişim ve dönüşüm kuşkusuz uluslararası politikada önemli küresel aktörler olan, AB ve NATO ilişkilerine de yansımıştır. Soğuk Savaş sonrası varlığı sorgulanan NATO, yeni güvenlik tehditleri ile kendi kimliğini yeniden tanımlarken; AB ise ekonomik bütünleşme başarısı sonrası 1980'li yıllarla birlikte siyasal bütünleşme sürecine girmiş, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise savunma ve güvenlik alanında topluluk boyutunda yeni adımlar atmaya başlamıştır. AB ayrıca, Soğuk Savaş sonrası genişlemeye devam ederken oluşturduğu komşuluk politikası (*neighbourhood policy*) ile sınırlarını güvence altına almaya çalışmıştır. Berlin Duvarının yıkılması, Varşova Paktının dağılması ve Batı ile Doğu Almanya'nın birleşmesi sonrasında Birlik için bölgedeki istikrarın sağlanması adına atılacak adımların önemi de giderek artmıştır. Ayrıca Yugoslavya'nın dağılması sonrasında bölgede yaşanan çatışmalara geç müdahale edilmesi, Soğuk Savaş boyunca ABD'nin güvenlik şemsiyesinin altında olan AB'nin, yeni dünya düzeninde NATO ile yakın ilişkisini pekiştirmesini elzem kılacaktır.

Bu gelişmeler ışığında, çalışmanın temel argümanının oturtulduğu zemin Avrupa'nın; Soğuk Savaş ile ABD-NATO merkezli güvenlik ve savunma yapısının Soğuk Savaş sonrasında da değişmediği ve özerk bir Avrupa savunma ve güvenlik yapılanmasının olmadığı üzerine kurulmuştur. Bu çerçevede, çalışmanın temeli kalitatif içerik analizi kullanılarak oluşturulmuş olsa da makalenin farklı bölümlerinde, içerikleri gereği farklı veri kaynakları ve yöntemlerin kullanımı gerekli olmuştur. Bu bağlamda makalenin kuramsal çerçevesini oluşturmak için ilgili kuramsal yaklaşımlar ile ayrıntılı literatür taraması yapılmış ve ikincil veri kaynaklarından yararlanılmıştır.

2. Soğuk Savaş Sonrası Değişen Güvenlik Anlayışı ve Avrupa'da Oluşan Tehditler

2.1. Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik Anlayışı

Güvenlik, Latince *se* (olmaksızın) ve *cura* (endişe) kelimelerinin

birleşmesinden oluşan *securitas* kelimesinden türemiştir (Yiğit, 2017: 4). İnsanlar güvenliğin ne olduğunu güvensizliğin hissettirdiklerini bilerek anlar (Booth, 2012: 128). Güvenlik kavramı insan tarihi boyunca varlığı önemli bir kavram olagelmiş; insan, güvenliği adına tarih boyunca direnmiş ve gerektiğinde savaşıarak güvenliğini koruyucu olmuştur. Bu anlamda güvenliğini sağlamak adına insan doğal hal durumunda devamlı çatışma içerisindedir. Thomas Hobbes, insanların doğası gereği rasyonel egoistler olduğunu düşünür (Moehler, 2009: 299-300). Hobbes'un doğa durumu selim bir durum değildir; düzeni sağlayacak üst bir otoritenin yoksunluğundan ötürü herkesin herkesle savaştığı bir durumdur (Nye & Welch, 2013: 5). Buradan şu açıkça görülmektedir ki, Hobbes'un Leviathan'ı önermesinin temel sebebi insanların tümünü korku altında tutacak ve boyun eğmelerini sağlayacak genel bir güç olmadan yaşadıkları vakit, savaş içindedirler ve bu savaş herkesin herkese karşı savaşı'dır (*bellum omnium contra omnes*) (Hobbes, 1992: 94).

İkinci Dünya Savaşının başlaması ile idealizmin başarısızlığının ilan edilmesi realist kuramın yükselişi ile devam etmiştir. Uluslararası İlişkiler kuramları içerisinde realist okul, ulus-devletleri uluslararası sistemin en temel aktörleri olarak kabul eder (Yiğit, 2017: 10). Dolayısıyla herhangi bir aktörün gelişip refahını artırması, diğer aktörlerin refahına yönelik bir tehdit olarak görülmektedir (Carr, 1946: 61). Bu anlamda realizmin öncülerinden E. H. Carr, savaşın çıkmasını idealist yaklaşımın başarısızlığı olarak görmüş ve devletlerin sistemdeki en temel aktörler olduğunu belirterek, bu aktörlerin güç mücadelesinin uluslararası sistemin en önemli özelliği olduğunu vurgulamıştır.

Birinci Dünya Savaşının statükocu ve revizyonist devletler arasındaki güç dağılımındaki eşitsizlik sonucu meydana geldiğini dile getiren Carr, devletlerin uluslararası politikada güç peşinde koştuklarını ifade eder (Carr, 1946: 54). Bu anlamda, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkiler yazınında baskın olan realist kuram; ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki güç mücadelelerini anlamak adına önemli bir uluslararası ilişkiler teorisi olmuştur.

Uluslararası İlişkilerde en önemli aktörün devlet olduğu fikri realistler tarafından kabul edilse de zaman ile klasik realizme yapılan eleştiriler neorealizmin gelişmesine yol açmıştır. Bu anlamda Kenneth Waltz, 1979 yılında yazdığı *Uluslararası Politikanın Kuramı (Theory of International Politics)* adlı kitabı ile neorealizmin öncüsü olarak kabul edilir. Neorealistler devleti uluslararası sistemin en önemli aktörü olarak görmeye devam ederken klasik realistlerden farklı olarak "uluslararası yapı" kavramına odaklanırlar (Waltz, 1979). Uluslararası yapılar sistemin temel prensibi ile tanımlanırlar ve bu prensip de Waltz'a göre "anarşi"dir (Türker, 2018: 15). Bu iki kuram arasındaki temel fark; klasik realistlere göre devleti merkeze alırken, neorealistler uluslararası yapıya odaklanırlar. Bu değişikliğin temel sebebinin devletlerin bilhassa Soğuk

Savaş ve sonrası dönemde bir araya gelerek daimî bloklar ve ittifaklar oluşturma eğilimi içine girmeleri olduğu söylenebilir (Türker, 2018: 18). Bu anlamda, AB gibi ekonomik bütünleşmesini tamamlamış ve 1980 itibariyle siyasi anlamda bütünleşme adımları atan küresel bir aktör için, güvenlik alanında önemli bölgesel ve küresel iş birliği neredeyse zorunlu hale gelmiştir. AB, kuruluş itibari ile savunma ve dış politika konularını ulusal egemenlik vurgusu ile ulus devletlerin kontrolü altında tutan politikalar ile ele almış; fakat Soğuk Savaş sonrası Birlik, kendini savunma ve dış politika alanlarında NATO'dan daha bağımsız davranmaya zorlamıştır. ABD ve NATO'dan bağımsız hareket etmek istese de Birlik, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde kıtada yaşanan gerilimler ve güvenlik sorunları karşısında, ABD ve NATO ile iş birliği çerçevesinde savunma politikaları üretmeye devam etmek zorunda kalmıştır.

2.2 Soğuk Savaş sonrası Küreselleşen Dünyada Yeni Güvenlik Tehditleri

Küreselleşme kavramının kökenleri çok eskiye dayansa da kendisine uluslararası arenada yer bulmaya başlamasıyla beraber 1980 tarihi ve sonrası hız kazanmıştır. Çeşitli alanlarda sınırların belirsizleşmesiyle küreselleşme kavramının; sosyal, kültürel, iktisadi ve teknolojik alanlarda kullanılmaya başladığını ifade edebiliriz. Gordon Marshall'a göre küreselleşme “coğrafyanın toplumsal ve kültürel düzenlemelere dayattığı kısıtlamaların azaldığı, insanların bu azalmayı giderek daha çok fark etmeye başladıkları bir toplumsal süreçtir” (Marshall, 1999: 449). Küreselleşme ile birlikte devletler siyasi, ekonomik olarak yönetimde yeni politikalar oluşturmaya başlamış bunun yanısıra bu kavram Soğuk Savaşın yıktığı sınırlar dolayısıyla “güvenlik” alanında da devletlere yeni politikalar ürettirmiştir. Bir taraftan küreselleşmenin damgasını vurduğu, diğer taraftan da bölgesel ölçekli etnik/ dini çatışmalar ve uyuşmazlıkların arttığı; SSCB tehdidi yerine terörizmin, sosyo-ekonomik eşitsizliklerin, nükleer silahların yayılması tehdidinin geçtiği, adeta bir “risk kültürü” ile şekillenen bir Soğuk Savaş sonrası döneme geçilmiştir (Bakan, 2007).

Bu anlamda, iki kutuplu dünyada devletler açısından askeri kapasitenin artırılması ilk öncelik iken, Soğuk Savaş sonrası dünyada ekonomik, teknolojik gelişmeler ile birlikte güvenlik algısı da değişmiştir. Bu değişen algı ile birlikte, küreselleşme, devletlerle halklar üzerinde popülist ve aşırı sağ politik söylemlerin hâkim olduğu yönetimlerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu popülist söylemler bazen “devletin güvenliği” söylemi üzerinden demokrasiyi çığneyen yönetimler olarak ortaya çıkabilmektedir. Diğer taraftan ise; dağılma süreciyle bağımsızlıklarını kazanmış Polonya ve Macaristan gibi eski Doğu Bloku ülkelerinin demokratik ve siyasi değişim süreçleri sancılı gerçekleşmiştir. Bu nedenle bu ülkelerin güvenlik algılamaları Soğuk Savaş sonrası NATO ve ABD

merkezli politikalarına yakın olmaya devam etmiştir.

İki kutuplu sistemin sona ermesi ile uluslararası sistemdeki tek önemli askeri güç olarak kalan ABD, Avrupa ile ilişkilerini güçlendirmeye devam etmiştir. 1980’li ve 1990’lı yıllar boyunca yaşanan birçok devlet içi çatışma, güvenlik yaklaşımlarında egemen realist ve neo-realist güvenlik yaklaşımlarının ötesine geçmeyi zorunlu hale getirmiştir (Baran, & Macar, 2017). Soğuk Savaş sonrası dönemde meydana gelen belirsiz ortam ve tehdidin çok boyutlu hale gelmesi güvenlik algısının devlet boyutundan birey boyutuna çekilmesine sebebiyet vermiştir. Soğuk Savaş sonrası güvenlik ortamının en belirgin özelliklerinden birisi ise düşmanın daha az görünür veya bilinir olmasıdır (Özdoğan, 2019). Bu konuda uluslararası sistemde, 1990-2000 yılları arası tek kutuplu yapı ve 2000 sonrası sistemin yapısının çok kutuplu olduğunu iddia eden görüşlerin önemli bir etkisi vardır.

2.2.1 Yeni Güvenlik Anlayışı

Soğuk Savaş sonrası güvenlik anlayışının yeniden kavramsallaştırılmasında ve gelişiminde Sovyetler Birliği’nin dağılması, küreselleşme ve 11 Eylül saldırıları önemli kırılma noktalarıdır. Bu bağlamda, Soğuk Savaş’ın iki süper güç arasında uzun süredir devam eden nükleer savaş korkusu ve büyük ölçekli konvasiyonel savaflara yönelik hazırlıklar ile geçmesi sebebiyle bu durumun Soğuk Savaş sonrası yeni güvenlik sorunlarını da doğurduğu düşünülmektedir (Ulusoy, 2003: 17). Soğuk Savaş dönemi sırasında blok devletleri tarafından blok içindeki iç disiplinin sağlanması, sorunların ortadan kaldırılması, çatışmaya dönüşmesini engellemek için son derece önemli bir durumdur (Akyüz, 2021: 219). Öte yandan, devletin güvenliğin referans nesnesi olarak görüldüğü Soğuk Savaş dönemi aksine, 1990 yılı sonrasında güvenliğin referans nesnesi genişlemiştir. Kopenhag Okulu kurucularından olan Barry Buzan, 1983 yılında kaleme aldığı “People, States and Fear” adlı eserde geleneksel güvenlik yaklaşımını eleştirerek güvenliğin tanımını genişletmiştir. Güvenliğe tehdit askeri, sosyal, ekonomik ve siyasi, çevresel olarak ele alınmıştır (Buzan, 1983: 75). Soğuk Savaş sonrası güvenliğin referans nesnesi devlet dışında birey ve toplum ayağına kayar iken, “kimin güvenliği” sorusu da gündeme gelmiştir. Ulusal güvenlik kavramının yanı sıra toplumsal güvenlik kavramı da sorgulanmaya başlamıştır. Toplumsal güvenlik ise “bir kimliğin algılanan bir tehdiye karşı savunulmasıdır ya da... bir topluluğun kimliğine yönelik algılanan bir tehdiye karşı savunulması olarak tanımlanmaktadır” (Aydın vd., 2012: 260).

Hobsbawm, “ülkeler içinde (ve ülkeler arasında) ekonomik ve toplumsal eşitsizliklerde görülen dramatik artışlar barış ihtimalini gittikçe ortadan kaldırmaktadır” (2008: 18) ifadesiyle aslında Soğuk Savaş sonrası “güvenlik kavramının sadece devlet boyutuyla değil, birey boyutu ile de ele alınması

gerektiğine işaret etmiştir. Özellikle Avrupa kıtasında Soğuk Savaş sonrası Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşanan etnik çatışmalar bölgesel sorunlara dikkat çekilmesine sebep olmuştur. Etnik ve dinsel kökenli bölgesel çatışmalar, otoriter yönetimlerin halklarına yönelik şiddeti, çevre sorunları ve yasa dışı göçler güvenlik kavramına bakışı değiştirmiştir. Devlet için üç temel tehdit vardır: devlet fikrine yani ulus-devletin ideolojik varlığına yöneltilen tehditler; devletin fiziki varlığına yani vatandaşlarına ve temel kaynaklarına yöneltilen tehditler; devletin kurumsal kimliğine ve yapısına yani siyasi sistemine yöneltilen tehditler (Buzan, 1983: 65). Bu bağlamda güvenlik olgusu ile birlikte tehdit algısı da değişmiş, devlete yönelik tehdit algısı sadece askeri değerlendirilmezken, küresel güvenlik konusu tartışmaya açılmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş sonrası eleştirel güvenlik çalışmaları bu anlamda kavram analizini devlet boyutundan birey boyutuna indirmeye çalışmış, ulusal güvenlik konusu birey ve toplum güvenliği soruları ile yer değiştirmeye başlarken uluslararası aktörlerin yeni tedbirler alıp iş birliği yapmasına neden olmuştur.

3. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde AB–NATO İlişkileri

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve iki kutuplu siyasetin çözülmesi, bölgesel ve küresel aktörlerin iş birliğine girerek yeni bölgesel politikalar üretmesine sebebiyet vermiştir. AB, yeni oluşan gelişmelere karşı kıtada barış ve huzurun istikrarını sağlamak ve aynı zamanda eski Doğu Blokuna mensup ülkelerin tekrar Rusya Federasyonu etkisine girmesini önlemek amacıyla bahse konu ülkeler ile yakın ilişkiler geliştirmenin önünü açacak politikalar geliştirmiştir. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası genişleme dönemine giren AB üye sayısını artırarak NATO ile kıtanın güvenliği adına ilişkilerini güçlendirmiştir. Diğer taraftan Soğuk Savaş sonrası varlığı sorgulanan NATO ise genişleme sürecine girerek varlık sebebini devam ettirmiştir. Yeni dünya düzeninde hem AB hem de NATO güvenlik yaklaşımlarına ilişkin olarak karşılıklı yeni adımlar atmışlardır.

3.1. Soğuk Savaş Sonrası NATO'un Güvenlik Yaklaşımı

Güvenlik algısını Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği temelli tutan NATO, iki kutuplu dünya düzenin sona ermesi ile işlevliği adına kısa bir süre soru işaretleri ile karşı karşıya kalmıştır. Fakat güvenlik tehditlerinin değişmesi, yaşanan bölgesel çatışmalar ve yükselen milliyetçilik ile terörizm dalgası ABD'nin gözetiminde NATO'nun genişleyerek derinleşmesi yoluyla varlığını devam ettirmesine neden olmuştur. Fukuyama tarafından 1992 yılında kitap olarak basılan “Tarihin Sonu ve Son İnsan” adlı eserde belirttiği üzere Soğuk Savaş sonrası liberal düzen de Batı'nın kazanan taraf olarak (ekonomik ve siyasi liberalizm) belirtildiği ve Batılı değerlerin dünyada istikrar sağlayacağı görüşü

(Fukuyama, 1989) ABD'ye yönelik gerçekleşen 11 Eylül saldırılarıyla sorgulanırken, Huntington'un ileri sürdüğü Medeniyetler Çatışması tezi önem kazanmıştır. Bu süreçte Balkan topraklarında yaşanan etnik temelli çatışmalar sebebiyle ortaya çıkan bölgesel istikrarsızlıklar NATO ve AB arasındaki ittifakın geleceği açısından önem taşımıştır. Bu bağlamda yeni dünya düzeninde NATO'da kendisini bu düzene adapte etmek için çeşitli adımlar atma gereği duymuştur.

7-8 Kasım 1991'deki Roma Zirvesi'nde yayınlanan "Yeni Stratejik Konsept" başlıklı bildiriyle NATO'nun dönüşümünün nitelikleri belirlenmiş, güvenlikle ilgili yeni yaklaşımlar ve tehdit algılamaları tanımlanmıştır (Purtaş, 2005). Özlük ve Özlük'ün de ortaya koyduğu üzere söz konusu Konsept ile NATO;

... sadece Avrupa'da değil Avrupa dışındaki güvenliği tehdit eden gelişmeleri de tehdit olarak algılamış ve müdahale edilmesini karara bağlayarak örgütü kuran antlaşmanın 5. ve 6. maddelerinde belirtilen alanların dışında da faaliyetlerde bulunabileceğinin sinyallerini vermiştir. Roma Zirvesi'nde benimsenen Konsept ile birlikte NATO üyeleri, güvenliğin sadece askeri boyutu değil bunun yanında sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarının da olduğunu kabul ederek, bu değişime uygun NATO strateji ve politikalarının geliştirilmesini kararlaştırmışlardır (2014: 214).

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası belirlediği yeni konsept ile alakalı düzenlemelerin görüldüğü bir dizi kongreler gerçekleşmiştir. Yeni stratejik konseptin açıklanması sonrası bir dizi adım atılmıştır. Bu çerçevede, 1991'de Avrupa-Atlantik bölgesindeki üye olmayan devletlerle iş birliğini yürütmek üzere Kuzey Atlantik İş birliği Konseyi (KAİK) kurulmuş, 1994'te Barış için Ortaklık (BİO) programı altında eski Varşova Paketi ülkeleri ve Sovyetler Birliği ile ülkeleri ile iş birliği başlatılmıştır. Bu gelişmelere ek olarak, 1996'da yeni üyeleri ittifaka kabul etmek üzere genişleme programı uygulamaya geçirilmiş ve 1997'de NATO-Rusya Daimî Ortaklık Konseyi ile NATO-Ukrayna Komisyonu kurulmuştur (Ereker, 2019: 4). Bu konseptin NATO üyesi olan devletlerden ABD, Kanada, Almanya, Lüksemburg, Danimarka, Birleşik Krallık, Belçika, Hollanda İrlanda, İtalya, Portekiz, Yunanistan, Norveç, Türkiye, Finlandiya, Fransa, İzlanda olmak üzere 19, üye olmayan devletlerden ise 4 devlet (Polonya, Macaristan, Romanya, Slovakya, Litvanya, Letonya, Estonya, Slovenya, Arnavutluk, Malta, Moldova, Rusya Federasyonu, Belarus, Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan) tarafından kabul edilmesi 23-24 Nisan 1999 yılında NATO Washington Zirvesi'nde gerçekleşmiştir (Aliyev, 2015).

SSCB'nin dağılması ve bilahare Varşova Paketi'nin feshedilmesiyle NATO'nun tehdit algılamalarının değiştiği bu yeni konjonktürde; NATO, "uluslararası terörizmi, kitle imha silahlarının yaygınlaşmasını ve uyuşturucu kaçakçılığını yeni tehdit unsurları" olarak ortaya çıkmıştır (Özkan, 2010). Siber

Güvenlik kavramı da NATO için önemli unsur haline gelmeye başlamış, zirve toplantılarında gündem maddesi olarak belirtilmeye başlanmıştır. NATO'nun 2008 Bükreş Zirvesi, siber güvenlik konusunun kapsamlı bir biçimde ele alındığı ve Sonuç Bildirgesi'nde özel yer edindiği ilk Zirve'dir (Bıçakçı, 2012: 217). Ayrıca NATO, yeni uluslararası düzen içerisinde eski Sovyet Cumhuriyetlerini ve sosyalist bloka mensup ülkeleri genişleme politikasıyla İttifak'a dahil etme eğilimi içerisinde girmiş ve bu amaçla 1999 yılında Polonya, Macaristan ve Çekya'yı; 2004'te Estonya, Letonya, Litvanya, Slovenya, Slovakya, Romanya ve Bulgaristan'ı; 2009'da ise Arnavutluk ve Hırvatistan'ı NATO'ya üye olarak kabul etmiştir (Özkan, 2010). Son olarak, 2017 yılında Karadağ ve 2020'de ise Kuzey Makedonya NATO'ya üye olmuştur (NATO, 2020).

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa kıtasında başlayan bölgesel istikrarsızlıklar, Avrupa Birliği'nin genişleme dalgaları ile birlikte; birliğe yeni katılan ülkelerde yaşanan sorunların birliğe olumsuz etkisi olabileceği düşüncesini yaratmış, bu ise Avrupa Birliği'nin NATO ile iş birliğine gitmesine sebebiyet vermiştir. Diğer taraftan da hem Avrupa Birliği hem de NATO bölgede genişleme politikasını "varlığını" devam ettirme unsuru olarak kullanmıştır. Bu anlamda NATO, Avrupa kıtasında Soğuk Savaş sonrası etkisini sürdürmeye devam ederek, bölgede üye olmayan ülkeler ve uluslararası örgütler ile iş birliği yapmıştır. Bunlardan en önemlileri NATO'nun Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İş birliği İnsiyatifi'dir (Oğuzlu, 2012). Akdeniz Diyalogunda, Akdeniz'deki güvenlik ve istikrarın Avrupa'nın güvenliği ile yakından ilişkili olduğu ve bunun iş birliğinin ve müttefik politikalarının önemli bir bileşeni olduğu gibi NATO'nun Soğuk Savaş sonrası güvenlik ortamına uyumunda da bütünleyici bir parçası olduğu belirtilmiştir (Algür, 2020: 64).

Güvenliğin teminatı olarak varlığı devam eden NATO açısından askeri tehditlerin dışında yeni güvenlik tehditlerinin küreselleşmesi örgütün önemini birkez daha ortaya koymuştur. Böylece Doğu'da istikrarsızlık olduğunda, anahtar Batı'nın öngörülebilirliğe ve istikrara sahip olmasında aranmakta ve bu da NATO'yu birarada tutmaktadır (Özkan, 2010). Bu çerçeveden bakıldığında, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası NATO'yu bir dış politika aracı olarak kullanması küresel çapta yeni güvenlik tedbirleri aldığını göstermektedir. Bu küresel çapta görülen yeni güvenlik tedbirleri ile birlikte Soğuk Savaş boyunca güvenlik tehditlerini SSCB'den gelecek bir saldırı üzerinde temellenen ABD, Soğuk Savaş sonrasında güvenlik tedbirlerini terörizm ile mücadele üzerinden kurgulamaya başlamıştır.

3.2. Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Birliği (AB)'nin Güvenlik Yaklaşımı

AB İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa kıtasında, güvenlik ve savunma konusunda her ne kadar önemli girişimlerde bulunmuş olsa da atılan adımların

başarısızlık ile sonuçlanması güvenliğin Soğuk Savaş boyunca ABD'nin şemsiyesi altında sağlanmasına neden olmuştur. ABD'ye göre, SSCB tehdidini göğüsleme konusunda zayıf kalan Avrupa devletlerine güvenlik garantisini sağlamak için verilecek olan desteğin mutlaka kalıcı bir statüye sahip olması gerekmektedir (Gözkaman, 2014). Bu yüzden ABD, Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği'nden gelebilecek tehditlere karşı Batı Avrupa'nın savunma ve güvenlik ihtiyaçlarına cevap veren politikaları ile Avrupa'nın bu anlamda yaptığı girişimlerin destekçisi olarak bilinir.

AB, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kendi güvenliğini sağlamak üzere Fransa ve İngiltere arasındaki 1947 tarihli Dunkirk Antlaşması, 1948 tarihli Batı Avrupa Savunma Topluluğu'nu kuran Brüksel Antlaşması, 1952 tarihli Avrupa Savunma Topluluğu gibi girişimlerde bulunmuştur (Songülen, 2008: 68). Avrupa Savunma politikasının oluşumu adına önemli bir adım olan Avrupa Savunma Topluluğu, Fransız Parlamentosunda reddedilmiş ve bu durum ilerleyen zaman içinde savunma alanında atılacak adımlar adına birlik içinde travma yaratmıştır. Batı Avrupa Birliği (BAB)'nin, 1948 yılında imzalanan Brüksel Antlaşmasının revize edilmesi ve 1954 Paris Antlaşması ile kurulması sonrası Avrupa güvenliğini korumada yeterli başarıyı gösterememesi sonucunda AB uzun bir süre savunma ve güvenlik konularında adım atamamıştır. Diğer taraftan BAB'ın, kurulduğu yıllarda Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası silahlandırılması sorunsalının çözümü adına önemli bir yeri ve önemi olmuştur. BAB, ABD istekleri doğrultusunda Almanya'nın silahlandırılmasını sağlayarak bu ülkenin bir NATO üyesi olması yolundaki pürüzleri gidermiş, diğer yandan da Almanya'nın askeri bir güç olarak sivrilmemesini dizginleyecek bir formülle Fransız kaygılarını ortadan kaldırmıştır (Tezcan, 2005: 81). Bu bağlamda, Batı Almanya 1955 yılında resmen NATO üyesi olmuştur. Böylece savaş sonrası silahsızlandırılan Almanya'nın topraklarının savunulması sorunu çözüme kavuşmuştur.

AB kurulduğu ilk yıllardan beri üye devletlerin özellikle güvenlik ve savunma konularında atılan adımları Birlik içinde “kendi ulusal egemenliklerine karşı” tehdit olarak algıladığı bilinmektedir. Üye devletlerin bu alandaki konular ile ilgili tavırları, Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik tehditleri dolayısıyla değişmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra 1990'ların ortalarında eski Yugoslavya'da yaşanan çatışmalar ve uyuşmazlıklar, “özerk” bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)'nin oluşumunda etkin bir rol oynamıştır (Demirdögen, 2002). Sjursen ve Peterson'in ifadesiyle, bir Avrupa güvenlik ve savunma kimliği fikri Soğuk Savaş'ın sonrasında icat edilmemiş olsa da Avrupa'da iki kutupluluğun sona erışı ona yeniden hayat vermiştir (Sjursen ve Peterson, 1998: 95). Özetle, 1992 yılına kadar, Birlik üye ülkelerinin ortak dış politika, güvenlik ve savunma konularında ulusal egemenlik yetkilerini Birlik kurumlarına devretmeye hazırlıklı olmamaları nedeniyle siyasi iş birliği mevcut kurumların dışında tutularak devam

ettirilmiş ancak Maastricht Antlaşması'yla Birliğe dâhil edilmiştir (Arslan, 2005). Fakat Ortak Dış İşleri ve Güvenlik Politikası'nın temeli Soğuk Savaş dönemi atılan adımlarda kendisine vücut bulduğu söylenebilir. Bu bağlamda 1987 yılında imzalanan Avrupa Tek Senedi Avrupa Siyasi İşbirliğinin hukuki çerçeve kazanması adına Maastricht Anlaşması öncesi önemli bir adım olmuştur. Maastricht Antlaşması ile Ortak Dış Güvenlik ve Politikası (ODGP) ikinci sütuna yerleştirilmiştir. Bununla birlikte, 1998'in sonlarında, özellikle Birleşik Krallık ve Fransa'da, Avrupa savunmasına yönelik tutumlar değişmeye başlamıştır (Mathiopoulos & Gyarti, 1999: 67). 1998 St. Malo'da İngiltere ve Fransa'nın bir araya gelmesi Avrupa'nın kendi güvenliğini sağlamak adına Soğuk Savaş sonrası atılan en önemli adımlardan biridir. 1996 yılında Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin BAB üzerinden oluşturulması başarısız sonuçlanmasının da St. Malo görüşmelerinde alınan kararlara yansıdığı görülmektedir. Bu durum 1999 yılında Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Bu politikanın ilk amacı, AB ülkelerinin 60.000 kişilik bir Acil Müdahale Gücünü (AMG) 60 gün içerisinde sahaya indirebilecek ve onu en az bir yıl boyunca orada tutabilecek bir yeterliliğe kavuşmalarıydı (McCorbick, 2015: 497). 2000 yılında gerçekleşen Feira Zirvesi'de de AGSP için önemli kararlar alınmıştır. Öncelikle, kriz bölgelerinde konuşlanması için 5000 polis memurunun hazır bulundurulması kararıyla "kriz yönetiminin sivil yönleri" güçlendirilmiştir (Efe, 2007: 134).

Aralık 2003'te ise Avrupa ülkelerinin stratejik amaçlarını gözler önüne serdikleri ilk ortak deklarasyon olan Avrupa Güvenlik Stratejisi, Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi tarafından açıklandı (McCorbick, 2015: 498). Açıklanan bu strateji Avrupa Birliği'nin küresel ölçekte güvenlik alanında atacağı adımların bir habercisi niteliğinde olması sebebiyle önemlidir. Ayrıca AGSP ile ilgili çalışmaların takibi amaçlı Avrupa Savunma Ajansı kurulması kararlaştırıldı. Avrupa Savunma Ajansı, 2004 yılında Ortak Eylem ile resmen kuruldu ve 2005 yılı ortalarında tamamen faaliyete geçmiştir (Council of the European Union, 2004).

AB'nin özellikle kendi topraklarında yaşanan krizlere ABD olmadan hızlı müdahale edemeyişi; Birlik içinde özerk bir yapılanma isteğini de beraberinde getirmiştir. 2007 yılında imzalanan fakat 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon anlaşması ile Ortak Savunma ve Güvenlik politikaları ile yeni kararlar alınmış, anlaşmaya eklenmiştir. Lizbon Anlaşması ile Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ibaresi Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) olarak değiştirilmiştir (Kaya & Kaya, 2017). Birliğin anayasa çalışmalarına bir ön hazırlık olarak nitelendirilen Lizbon Anlaşması (2007) ile AGSP/OGSP alanındaki hükümler ilk defa Birlik Antlaşmalarına dâhil edilerek hukuki bağlayıcılık kazanmıştır (Kocamaz, 2010: 961).

AB, Soğuk Savaş sonrası dönemde savunma ve güvenlik adına adımlar

atsa da bu adımlar hep NATO ile iş birliği çerçevesinde gerçekleşmiştir.

3.3. Soğuk Savaş Sonrası AB–NATO İlişkileri

Uluslararası sistemin iki kutuplu yapısının son buluşuyla beraber NATO'nun sistemdeki tehdit unsurları değişirken, Avrupa Birliği'nin de değişen tehdit unsurları ile beraber ABD'ye ve NATO'ya güvenlik alanında bağımlılığı sorgulanır hale gelmiştir. 11 Eylül sonrası ABD'nin Irak'a gerçekleştirdiği askeri müdahale AB içindeki derin pozisyon farklılıklarını açığa çıkarmış, diğer bir deyişle “federalizm” konusundaki eleştirileri haklı çıkarmıştır (Kıratlı, 2006).

AB içerisinde Atlantikçi olarak adlandırılan İngiltere; güvenlik konusunda hep ABD'nin ve dolayısıyla NATO'nun etkisinin önemini vurgulayan taraf olmuştur. Avrupalı kanatta ise Fransa tarihsel süreçte; Avrupa'nın kendi güvenliğinden sorumlu olmasını savunan taraf olarak karşımıza çıkmıştır. Bu ikilem Soğuk Savaş boyunca Avrupa'nın kendi güvenlik ve savunma yapısını oluşturma çabaları karşısında başarı ve başarısızlığına etki etmiştir. Bunun yanı sıra AB içerisinde Birliğe sonradan katılan küçük devletler de ABD eksenli güvenlik politikasını savunmuşlardır. Günümüzde NATO ve AB'nin uluslararası krizlerde oynayacağı rol, sadece Avrupa-Atlantik bölgesinin istikrar ve güvenliği için değil, aynı zamanda özellikle Asya ve Afrika'daki çatışmaların çözümü için de büyük önem taşımaktadır (Çelik, 2013). Bu bağlamda Birlik içindeki Atlantikçi ve Avrupalı yaklaşım Soğuk Savaş sonrası NATO ve AB ilişkileri açısından yeni savunma güvenlik arayışları çerçevesinde değerlendirilebilmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde tek kutuplu dünya da askeri liderliği elinde tuttuğunu ifade eden ABD, İngiltere'nin de desteği ile Avrupa'da varlığını devam ettirmek istemektedir. Fakat NATO'nun varlığının sorgulanması bu örgütü yeni düzene uygun hale getirmeye itmiştir. 1990'ların başında AB'nin Maastricht Antlaşması ile siyasal bütünleşme sürecine yönelmesi ve aynı zaman diliminde NATO'nun “Stratejik Kavram” ile bir değişime ihtiyaç duyması manidardır (Akgül, 2008). NATO, yeni dünya düzenine uyum sağlamak için genişlemeye başlarken, AB ise küreselleşen dünyada siyasal birliğini güvenlik ve savunma konularında yeniden yapılanma adımları ile devam ettirmek istemiştir. Ne var ki özellikle 1990'larda görülen temel güvenlik sorunu olan “bölgesel çatışmaların” Birleşmiş Milletler (BM) veya AB gibi kurumların “imkân ve kabiliyetleri” ile engellenememesi, NATO'ya olan ihtiyacı yeniden ortaya çıkarmıştır (Akgül, 2008).

Ayrıca AB açısından bakıldığında, Batı Avrupa Birliği'nin canlandırılması adına atılan adımlarda Avrupa'nın kendi savunma ve güvenliğini NATO'dan bağımsız bir şekilde sağlaması adına önemli bir gelişmedir. 1949 yılında NATO'nun kurulması sonrası önemini kaybeden BAB 1984 yılına kadar işlevsiz

idi. BAB'ın Birlik açısından, 1984 sonrası yeniden güvenlik meselelerinde aktif hale getirilmeye çalışıldığı bilinmektedir. Bu bağlamda Maastricht Antlaşması BAB'ın rolünü belirleyen temel belge niteliği taşımaktadır. Amsterdam Antlaşması ise BAB'ın birliğin tüm sorunlarını kapsayıcı bir role sahip olduğunu belirtmesi açısından önemli bir anlaşmadır. Fakat bu atılan adımlar NATO'dan ayrı değil NATO ile iş birliği çerçevesinde olduğu her durumda Birlik tarafından belirtilmiştir. Bu noktada 1998 St. Malo toplantısı Avrupa güvenliği ve savunmasının özerkliği açısından bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Aralık 1998'de Britanya ve Fransa hükümetlerinin St. Malo'da yaptıkları yıllık ikili zirve toplantısı sırasında, Avrupa'nın savunma yetenekleri ön plana çıkarılmıştır (Akgül, 2008). NATO'nun önemini yadsınamakla beraber, Avrupa'nın, uluslararası ilişkilerde daha ağırlıklı ve bağımsız bir rol oynayabilmek için kendi askeri gücünü kurmaya yöneleceğinin ilk resmi işareti böylece 1998 yılı Britanya ve Fransa tarafından verilmiştir (Akgül, 2008). Diğer taraftan Berlin Zirvesi, Avrupa Birliği'nin üstleneceği kriz yönetimi operasyonlarında, NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanılmasına izin veren ve "Berlin-Plus" adıyla literatüre geçen ilişkiler sistemini ortaya koymuştur (NATO, 2004). Bu bağlamda, AB'nin Kosova krizinde NATO desteği ile müdahalesi NATO-AB arasındaki iş birliği adına önemli bir örnek olacaktır.

NATO Soğuk Savaş sonrası Avrupa Birliği ile savunma ve güvenlik alanında ilişkileri sıcak tutmaya çalışırken bir yandan da Ukrayna, Balkanlar ve Rusya ile çeşitli adımlar atmaya başlamıştır. Özellikle Ukrayna-NATO arasında kurulacak yakın ilişkilerin Avrupa güvenliği ve ABD için ulusal güvenlik adına önemli olduğu bilinmektedir. ABD'nin bu ulusal çıkarı, NATO'nun Ukrayna'ya verdiği öneme ve bu ülkeyi Orta Doğu Avrupa'nın bir parçası olarak tanımlaması ile ilgilidir (Kuzio, 1998: 2). Böylece, Rusya'nın 2014'te Kırım'ı ilhak etmesi ve Ukrayna üzerindeki artan Rusya baskısı NATO'yu harekete geçirmiştir. 4-5 Eylül 2014 tarihlerinde Ukrayna Krizi gölgesinde toplanan Galler Zirvesi "Yeni NATO" için dönüm noktası olmuştur (Oğuz, 2016: 208). Buna göre, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı tutumu eleştirilirken, NATO'nun Doğu Avrupa'daki askeri varlığının artırılması öngörülmüştür (DW, 2014). Avrupa güvenliği açısından özellikle eski Sovyet rejimi etkisi altındaki Doğu Avrupa ülkelerinin Rusya'ya karşı tutumları önem kazanmıştır ve de NATO'nun bölgedeki rolü ve konumu daha da önem kazanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası NATO'nun Avrupa güvenliği adına hala önemi bilinmek ile birlikte ABD'nin Trump Başkanlığında değişen NATO tutumu Avrupa'yı özek bir yapılanmaya itmiştir. Doland Trump'ın ABD Başkanı olarak seçilmesinin ardından Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri NATO'nun geleceğine ve kendi güvenliklerine yönelik tedirginlikler yaşamışlar ve Avrupa'nın başat aktörleri olan Almanya ve Fransa, bu gelişmeler karşısında Transatlantik

ilişkilerin seyrinin değişebileceğine yönelik işaretler vermiştir (Özen, 2018: 134). Bu gelişmeler çerçevesinde kurulan PESCO Avrupa değerleri ile uyumlu bir askeri politika oluşturmayı hedeflemiştir. PESCO, 2017 yılında Danimarka, Malta ve Birleşik Krallık dışında 25 AB üyesi tarafından kabul edilmiştir (Council of the European Union, 2017). PESCO Almanya- Fransa arasındaki çıkar farklılıklarını su yüzüne çıkarırken, birliğin silahlanma ve acil müdahale içeren politikaları ABD ile uyumsuzluklara sebep olmuştur.

Atılan bu adımlar, Avrupa'daki Transatlantikçi kesimi de tedirgin etmiştir. Avrupa NATO'dan ve dolayısıyla ABD'den ayrı savunma ve güvenlik alanında özerklik sağlama endişesi duyulmaya başlanmıştır. Fakat Birlik içinde yaşanan krizler göstermiştir ki amaç NATO'dan bağımsız hareket etmek değil, NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirilmesidir ve hatta oluşturulmak istenen AGSP'nin NATO'yu dışlamayarak örgütün Avrupa ayağı olarak çalışmasıdır. NATO-AB ilişkileri bugün geldiği nokta itibariyle, “stratejik ortaklık” olarak tanımlanmaktadır (Akgül, 2008). Bu stratejik ortaklık göstermektedir ki özerk bir Avrupa savunma ve güvenlik yapılanması şimdilik bir Fransız rüyası olmanın ötesine geçememektedir.

4. Sonuç

İki kutuplu sistemin sona ermesi ile birlikte küresel dünyada güvenlik tehditleri de değişmiştir. İki kutuplu sistem içinde sınırları belli olan tehdit unsurları Soğuk Savaş sonrası dönemde farklı güvenlik ve tehdit algılarının ortaya çıkmasıyla belirsizleşmiştir. Yeni dünya düzeni içinde askeri güvenlik odaklı yaklaşımın sınırları genişletilerek; ekonomik, siyasi ve çevresel güvenlik tehditleri de eklenmiştir. Güvenlik tehditleri geleneksel anlamda devletin güvenliği boyutundan eleştirel güvenlik yaklaşımları ile birlikte bireyin ve toplumun güvenliği boyutuna indirilmeye çalışılmış, bu bağlamda Avrupa Birliği ve NATO gibi önemli küresel aktörleri birbirleri ile iş birliğine zorlamıştır. Sonuç olarak, Soğuk Savaş dönemi boyunca güvenlik ve savunma konusunda ABD destekli politikalar izleyen AB, Soğuk Savaş sonrası Birlik içinde güvenlik ve savunma konusunda NATO ve ABD'den özerk önemli adımlar atmaya başlamıştır. Birliğin Soğuk Savaş sonrası genişlemeyi dış politikası olarak kullanmaya devam etmesi güvenlik ve savunma alanında NATO'ya olan bağlılığını artırsa da kendi içinde özerk politikalar üretmesi adına önemli olmuştur. Bu da ODGP'nin hukuki temelini Avrupa Siyasi İş Birliği ile atan ve Avrupa Tek Senedi anlaşması ile onaylayan AB adına sonraki yıllar için önemli bir detaydır. 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile ODGP'nin hükümetler arası nitelikli olan ikinci sütuna yerleştirilmesi ile Birlik güvenlik politikalarının ortak paydada içselleştirilmesi adına Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik algısına yanıt niteliği de taşımaktadır. Bunun yanı sıra BAB'ın Maastricht Antlaşması ile canlandırılması

Birlik açısından önemli bir diğer adımken, sonraki dönemde NATO'nun askeri ayağı olarak değerlendirilmesi BAB'ın NATO'dan bağımsız değil NATO ile hareket eden bir mekanizma olduğunu göstermiştir. Öte yandan değişen uluslararası koşullar NATO-AB ilişkilerine de yansımış ve Birlik ile NATO arasındaki ilişki Avrupa kıtasında yaşanan bölgesel istikrarsızlıklar dolayısıyla kaldığı yerden devam etmiştir. Bu ilişkinin devamında tehdit algısının değişmesi ve güvenliğin küreselleşmesinin payı olmuştur. Avrupa kıtasındaki bölgesel çatışmalar ve AB'nin eski Sovyet uydusu olan ülkeleri yeni üyeler olarak kabul etmesi NATO'ya kıtada daha fazla ihtiyaç duyulmasına sebebiyet vermiştir. AB'nin bölgesel operasyonlara katılması ve bunu NATO kaynakları ile gerçekleştirmesi NATO olmadan bir Avrupa hayal edilemeyeceğinin de kanıtıdır. NATO'nun ise özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde terörle mücadelede, Arap Baharı sonrasında Suriye'de başlayan siyasi istikrarsızlık ve Ortadoğu'da Daeş ve al-Nusra gibi radikal grupların ortaya çıkardığı güvensizlik ortamı bölgesel sorun olmaktan çıkıp küresel çapta ciddi tehdit unsuru haline dönüşmüştür. Ayrıca, Soğuk Savaş sonrasında eski Sovyet topraklarında gelişecek yeni bir tehditin oluşmasını engellemek ve kıtada barış ve istikrarı sağlamak NATO'nun stratejik hedefleri açısından hayati bir önem teşkil etmiştir. Bu durum NATO'nun Soğuk Savaş sonrası genişlemesi ve üye sayısını artırmasına hatta küresel çapta bölgesel operasyonlar düzenlemesine de yol açmıştır.

2011 yılında Ortadoğu bölgesinde Arap Baharı ile başlayan süreç ve sonrasında bölgeden başlayan kitlesel göç ise AB adına kıtayı savunulması gereken bir tehdit ile tekrar karşılaştırmıştır. Böylece kıtada başlayan kitlesel insan hareketliliğinin transit ülke konumunda olan Türkiye'den Avrupa'ya doğru yönelmesi, AB ve Türkiye arasında bir göçmen krizi yaratmış ve 18 Mart Mutabakatı ile soruna kısa süreli çözüm aranmıştır. Bu noktadan hareketle, göçün kıta için bir güvenlik meselesi haline gelmesi NATO'nun savunma konusunda Avrupa için hala daha en önemli aktör olduğunu göstermektedir. NATO ise varlığını devam ettirmek için AB ile ilişkilerini sıkı tutmak istemektedir. Kısacası 1990 sonrası dönemde ortaya çıkan yeni uluslararası düzen içerisinde NATO-AB ilişkileri karşılıklı bağımlılık ekseninde gelişmiş ve bugünkü uluslararası sistemde NATO olmadan Avrupa Birliği'nin bu tür yeni güvenlik sorunlarının yanında sınırı aşan tehditlerle de mücadele etmesi pek kolay görünmemektedir.

KAYNAKÇA

Akgül, Ö. (2008). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO-AB İlişkilerinde

Rekabet-İşbirliği Analizi ve Türkiye Faktörü. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4(07), 91-124.

Aliyev, B. (2015). *NATO'nun Avrupa Birliği Bağlamında Ukrayna- Rusya krizinde Oynadığı Rol (1991- 2014)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Algür, B. (2020). Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'deki Son Uluslararası Gelişmeler Işığında Değişen Türkiye, ABD ve NATO Politikaları, *Anadolu Strateji Dergisi*, 2020, 64.

Arslan, R. (2005). Avrupa Birliği Savunma Politikası: Dünya Sahnesine Geri Dönüş mü? *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 229-248.

Aydın, M. Brauch, H. G., Çelikpala, M., Spring, U.O.& Polat, N. (Eds.). (2012). *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*. İstanbul Bilgi Yayınları.

Akyüz, M. (2021). The Globalization Of Terrorism And The Future Of Cyber Terrorism. *Journal Of Justice*, 2021, s.219.

Bakan, Z. A. (2007). Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları. *21. Yüzyıl Dergisi*, 1(3), 35-50.

Baran, T., & Macar, E. (2017). Değişen Güvenlik Yaklaşımları Örneğinde Kopenhag Okulu'nun Toplumsal Güvenlik yaklaşımı. *Journal of International Social Research*, 10(54), 255.

Bıçakcı, S. (2012). Yeni Savaş ve Siber Güvenlik Arasında NATO'nun Yeniden Doğuşu, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 9, 217.

Buzan, B. (1983). *People, States, and Fear The National Security Problem in International Relations*, Harvester Press Group.

Booth, K. (2012). *Dünya Güvenliği Kuramı*. Çev. Çağdaş Üngör, Küre Yayınları, 2012, 128.

Carr, E. H. (1946). *The Twenty Years' Crisis 1919-1939*, The Macmillan Press, London.

Council of the European Union, Joint Action 2004/551/CFSP on the establishment of the European Defence Agency, 2004.

Council of the European Union, Defence Cooperation: Council Establishes Permanent Structured Cooperation (PESCO), with 25 member states participating.

Çayhan, B.E. (2002). Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye. *Akdeniz University Faculty of Economics & Administrative Sciences Faculty Journal/Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(3), 48.

Çelik, Ü. (2013). Soğuk Savaş'tan Libya Operasyonu'na NATO-Avrupa Birliği ilişkileri. *History Studies*, 5(5), 68.

Dedeoğlu, B. (2014). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul: Yeniyüzyıl Yayınları.

Demirdöğen, Ü. (2002). Nice Zirvesi Sonrasında Avrupa Güvenlik Savunma Politikası ve Türkiye. *İstanbul Kültür Üniversitesi Dergisi*, 70.

Duffield, J.S. (2001). Transatlantic Relations After the Cold War: Theory, Evidence, and the Future. *International Studies Perspectives*, 93-115.

Deutsche Welle Türkçe, (2014), Galler'de NATO Zirvesi, Çevrimiçi (Erişim: 4 Eylül, 2021), <https://www.dw.com/tr/gallerde-nato-zirvesi/a-17898406>

Ereker, A.F. (2019). Nato'nun Güvenlik Anlayışı ve Stratejik Konseptleri, *Güvenlik Yazıları*, 2019, 4.

Efe, H. (2007). AB'nin Gelişen "Avrupa ve Savunma Politikası" ve Türkiye, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 127-145.

Fukuyama, F. (1989). The End of History? *The National Interest*, No.16 (Summer 1989), 4.

Gözkaman, A. (2014). Avrupa Savunma Topluluğu'nun Reddi Üzerine Bir Analiz. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 6-18.

Haser, D. (2018). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Güvenlik*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Hobsbawm, E. (2008). *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm*. Çev. O. Akınhay, Ankara: Agora Kitaplığı.

Hobbes, T. (1192). *Leviathan*. Çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları.

Kaya, T. Ö., & Kaya, A. S. (2017). Saint-Malo Sonrası Dönemde Avrupa Birliği'nin Uluslararası Kimliği: Bir Sivil Güçten Daha Fazlası mı? *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(29), 283.

Kassab, H.S. (2013). In Search of Cyber Stability: International Relations, Mutually Assured Destruction and the Age of Cyber Warfare. *Cyberspace and International Relations*, 60.

Kiratli, O. S. (2016). Avrupa Dis İlişkiler ve Güvenlik Politikası ve Üç Büyükler: Almanya, Fransa ve İngiltere/European Foreign and Security Policy and the Big Three: Germany, France, and Britain. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 11(1), 207-209.

Kocamaz, S. (2010). Lizbon Antlaşması Çevresinde Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasının Geleceği, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 2010, 951-980.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. O. Akınhay, D. Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mathiopoulos, M. & Gyarti, I. (1999). Saint Malo and Beyond: Toward European defence. *The Washington Quarterly*, 22(4), 67-76.

McCorbick, J. (2015). *Avrupa Birliği Siyaseti*, Çev. Doğançan Özsel, Adres Yayınları, 497.

Moehler, M. (2009). Why Hobbes' State of Nature is Best Modeled by an Assurance Game, *Utilitas*, Vo.21, 297-326.

NATO, (2020). Member Countries, (Erişim: 15 Eylül, 2021)
https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52044.htm

NATO, (2004). The NATO-EU Strategic Partnership, (Erişim: 15 Eylül, 2021)

<https://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/press-kit/006.pdf>

Nye, J. S., Jr & Welch, D. A. (2013). *Küresel Çatışmayı ve İş Birliğini Anlamak*, çev. R. Akman, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Oğuzlu, T. (2012). NATO'nun Dönüşümü ve Geleceği. *Ortadoğu Analiz*, 4(40), 8-18.

Oğuz, Ş. (2016). Ukrayna Krizi ve Yeni NATO, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 208.

Özdoğan, M. (2019). Realizm ve Neorealizm Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1-24.

Özkan, G. (2010). Soğuk savaş sonrası Orta Asya ve Kafkasya Ekseninde Türkiye-NATO-Rusya İlişkileri ve Türk Dış Politikası'na Yansımaları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 114.

Özlük, E., & Özlük, D. (2014). NATO'yu Anlamak: Dönüşümü, Yeni Kimlikleri ve Uyum Süreçleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 209-225.

Özen, E. (2018). Transatlantik İlişkilerde Trump'ın Rolü ve Avrupa Güvenliği, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 134.

Purtaş, F. (2005). Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 1(02), 7-30.

Shea, J. (2003) How did NATO survive the Cold War? NATO's transformation after the Cold War from 1989 to the present, (Erişim: 20 Eylül 2021)

https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_20526.htm?selectedLocale=en,

Sjursen, H. and Peterson, J. (1998) A Common Foreign Policy for Europe? Competing Visions of the CFSP, London: Routledge.

Sokullu, E.C. (2019). Transatlantik İlişkiler. *Güvenlik Yazıları Serisi*, 4.

Songülen, Z. (2008). *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Farklı Güvenlik Yaklaşımlarının Avrupa Birliği Güvenlik Politikalarındaki İzdüşümleri*. Yüksek

Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tezcan, E. (2005). Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku, USAK, Ankara, 2005, 81.

Türker, H. (2006). *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası*. Ankara: Nobel Yayın.

Türker, H. (2018). *Soğuk Savaş Sonrasında NATO'nun Güvenlik Anlayışının Dönüşümü ve Pasifik'te Değişen Dengelerin NATO'nun Güvenlik Stratejisine Muhtemel Etkileri*. Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Ulusoy, H. (2003). Revisiting Security Communities After The Cold War: The Constructivist Perspective. *Perceptions: Journal of International Affairs*, Cilt 8, Sayı 3, 2003, s.17.

Waltz, K. (2004). Neorealism: Confusions and Criticisms, *Journal of Politics and Society*,4.

Yiğit, H. (2017). *Orta Doğu'daki Güvenlik Sorunlarının Bölgesel Güvenlik Yapılanmasına Etkisinin Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.